

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə əmək hüququ, pensiya və sosial müdafiə məsələləri

Azərbaycan xalqı özünün uzun tarixi keçmişi boyu həmişə müstəqilliyə can atdığından onun öz istiqlalı uğrunda apardığı milli-azadlıq mübarizəsi fasiləsiz davam etmişdir. 100 il bundan əvvəl, 1918-ci ilin mayında qoca Şərqdə ilk demokratik respublikanın - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin (AXC) məhz Odlar yurdunda qurulması da bunun bariz sübutudur.

1918-ci il mayın 28-də Tiflis şəhərində Şərqdə ilk demokratik respublika - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaradıldı və onun İstiqlal Bəyannaməsi elan olundu. Cümhuriyyətin ən böyük uğurlarından biri də Paris Sülh Konfransında 1920-ci il yanvarın 11-də Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi tanınması faktıdır.

Yeni dövlətçilik tipinin qurulmasını təmin edən, ilk milli respublikanı quran vətənpərvər qüvvələr sonrakı qısa müddət ərzində ölkədə bütün dövlət qurum və təsisatlarını da yaratdılar. Dünyanın bir çox ölkələri ilə səfirlik və nümayəndəliklər səviyyəsində diplomatik münasibətlər quruldu, İkitərəfli və çoxtərəfli müqavilələr, sazişlər bağlandı.

Azərbaycanın ilk Parlamenti və Hökuməti dövlət aparatı təşkil edildi, irqindən, cinsindən, sosial mənşəyindən və milliyyətindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlara bərabər hüquqlar tanındı, ölkənin sərhədləri müəyyənləşdirildi, Milli Ordu yaradıldı, milli pul vahidi dövriyyəyə buraxıldı, Azərbaycan dili (o zaman "Türk dili" adlanırdı) dövlət dili elan edildi, fəhlə və qulluqçuların əmək hüquqlarının müdafiəsi, işçilərin əməyinin mühafizəsinin təşkili və s. ilə bağlı bir sıra sosial tədbirlər həyata keçirildi.

Dövlətçilik atributlarının (bayraq, gerb və himn) qəbulu, dövlət və ordu quruculuğu, iqtisadiyyat, sosial müdafiə, mədəniyyət, təhsil və səhiyyə sahələrini əhatə edən önəmli qərarların, proqramların hazırlanaraq qəbul edilməsi vətəndaşlarda işıqlı gələcəyə olan ümidləri günbəgün artırır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin sosial siyasətinin əsas istiqaməti - ümumi daxili məhsulda istehlak fondunun payının artırılması,

əhalinin hər nəfərinə görə istehlak fondunun, ümumi daxili məhsulda milli gəlirin və məşğulluq səviyyəsinin artırılması, əmək şəraitinin yaxşılaşdırılması, təhsil, səhiyyə, mənzil və kommunal təminat səviyyəsinin yüksəldilməsi idi.

Lakin I dünya müharibəsinin acı nəticələri Rusiya imperiyasının dağılmasını qaçılmaz etdi, ard-arda baş verən Fevral və Oktyabr inqilabları, ərzaq, yənə və xammal çatışmazlığı Qafqazı, ən çox da zəngin neft yataqlarına malik Bakını Rusiyanın və dünyanın digər aparıcı dövlətlərinin maraq mərkəzinə çevirmişdi.

Milli parlamentarizmin təşəkkül tarixi Azərbaycan Parlamentinin 1918-ci il dekabr ayının 7-də keçirilmiş ilk iclasından başlamışdı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyəti dövründə Parlamentin müzakirəsinə müxtəlif sahələrə aid 315 qanun layihəsi təqdim olunmuşdu ki, onların da 10-u sosial sahə ilə bağlı idi.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin əmək nazirliyi

Əmək Nazirliyi - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə əmək münasibətlərini və bununla bağlı digər prosesləri tənzimləyən hökumət orqanı idi və Hökumətin 1919-cu il 21 yanvar tarixli qərarı ilə təsis olunmuşdu.

Ölkədə hakimiyyətin tez-tez dəyişməsi nəticəsində Azərbaycan sənayesinin xaoslu vəziyyətə düşməsi Əmək Nazirliyinin yaranmasına səbəb oldu.

Müxtəlif qurumlar arasında yaranmış münaqişəli məsələlərin düzgün həllində Əmək Nazirliyinin üzə-

rinə çox ağır və məsuliyyətli vəzifə düşürdü. Bu məqsədlə əmək nazirinin 1919-cu il 26 yanvar tarixli qərarı ilə kollektiv müqavilənin şərtləri bir sıra dəyişikliklərlə bərpa olundu, iş verənlərlə işə götürülənlər arasındakı münasibətləri tənzimləyən bir sıra dekret və qərarlar qəbul edildi, əməyin mühafizəsi üzərində bütün nəzarət işləri nazirliyin tabeliyində cəmləşdirildi. Fəaliyyət dairəsini daha da genişləndirən nazirlik bütün imkanlardan istifadə edərək, əməklə kapital arasında qarşılıqlı münasibətləri tənzimləmək funksiyasını da öz üzərinə götürmüşdü.

Bu vəzifələri yerinə yetirmək üçün əmək müfəttişliyinin təşkili, mədənlərdə münasibətlərin həlli, məhkəmələrin yaradılması, xəstələrə yardım kassalarının açılması, Qafqaz Sığorta Cəmiyyətini yaradılması, həmkarlar ittifaqları haqqında təlimatların hazırlanması və s. tədbirlər həyata keçirildi. Nəticədə neft sənayesi və neft sənayesi yanında yardımçı təşkilatlarda arbitraj yaradılması barədə qərar layihəsi hazırlanaraq hökumətə təqdim olundu.

1919-cu il mayın 31-də hökumət Arbitraj orqanının təsis barədə qərar qəbul etdi. Bundan əlavə, nazirliyin yenidən qurulması, mədənlərdə məhkəmələrin təşkili, həmkarlar ittifaqları və zavod komitələri barədə qərar layihələri, habelə yeni kollektiv müqavilənin layihəsi hazırlandı.

Nazirlər Şurasının 1919-cu il 5 avqust tarixli qərarı ilə Əmək Nazirliyinin yeni idarə strukturu yaradıldı, həmin strukturun Əmək Müfəttişliyinə aid hissəsi təsdiq olundu, ümumi dəftərxananın strukturuna baxıldı və onun tərkibində yeni şöbələr (Qanunvericilik təklifləri, Mədəni-maarif, Münasibə məsələləri) və ümumi icra-nəzarət orqanı kimi Əmək Müfəttişliyi yaradıldı.

Nazirliyin Mədəni-maarif şöbəsi rayonların əmək müfəttişləri və müəssisələrin inzibati aparatlarının nümayəndələri ilə birlikdə Azərbaycan Cümhuriyyəti ərazisində, ixtisasa və milli tərkibə görə bölünməklə, hər iki cinsdən və bütün kateqoriyalardan olan fəhlələrin əmək haqqı və maddi vəziyyətlərinin dəqiq qeydiyyatını aparır, fəhlələrə türk dilində savad öyrətmək üçün məktəblərin açılması barədə layihə hazırlayır, habelə mədən-zavod rayonlarında, təşkilatlarda Azərbaycan xalqının tarixi və

mədəniyyətini, həmçinin iqtisadiyyatı, kooperativ və həmkarlar hərəkatı tarixini öyrətmək üçün xüsusi kurslar təşkil edirdi.

Cümhuriyyət dövründə pensiya məsələləri ilə bağlı görülən işlər

Pensiya məsələləri ilə bağlı iki əsas qərar qəbul edilmişdi. Onlardan biri 28 avqust 1918-ci il tarixli "Pensiya haqqında qanun layihəsinin tərtib olunması üçün komissiya yaradılması haqqında" qərar idi və sənəddə istefaya çıxan şəxslərə xidmət illərinə görə pensiya təyin olunması nəzərdə tutulurdu.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin fəaliyyəti dövründə pensiya məsələləri üzrə ikinci qərar 27 avqust 1919-cu ildə qəbul edilmiş "Pensiya nizamnaməsinin hazırlanması üzrə komissiyanın yaradılması haqqında" qərar olmuşdur.

Cümhuriyyət dövründə məşğulluq məsələləri

Cümhuriyyətin fəaliyyəti dövründə paytaxtda Bakı Əmək Birjəsi fəaliyyət göstərirdi. 1918-ci il yanvarın 13-də Bakı şəhər Dumasında yaradılan bu qurum işsiz əhəlinin məşğulluğu məsələlərini, əmək bazarında tələb ilə təklif arasındakı tənzimləmələr aparmağı öz nəzarətinə götürmüşdü.

Cümhuriyyət dövründə Əmək Müfəttişliyi

1919-cu il avqustun 5-də Nazirlər Şurasının qərarı ilə Əmək Nazirliyinin nəzdində əməyin mühafizəsi, əmək haqqı dərəcələrini və əmək mübahisələrini tənzimləmək məqsədilə Əmək Müfəttişliyi təsis olundu.

Yeni müfəttişliyin yaradılması ilə əməyin mühafizəsinə nəzarət işi bir idarədə cəmləşdi və onun nəzarət dairəsi respublikanın bütün ərazisini əhatə etdi. Əmək Nazirliyi bundan əvvəl Ticarət və Sənaye Nazirliyi nəzdindəki Fabrik Müfəttişliyinin xidmətindən yararlanırdı.

Ölkənin 8 bölgəsinin hər birində rayon müfəttişi

vardı və onlar Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti əmək müfəttişliyinin tabeliyində fəaliyyət göstərirdilər. Mürəkkəb münaqişələr yarandıqda, tətiləri dayandırmaq, kollektiv müqavilələr hazırlamaq və əmək haqqının ödənilmə dərəcələrini müəyyən etmək üçün razılaşdırıcı komissiyalar çağırılması kimi tədbirləri bu qurum gerçəkləşdirirdi.

1919-cu il yanvarın 1-dən oktyabrın 15-nə qədər 30 belə komissiya yaradılmış və onların 98 iclası keçirilmişdi. Aprel işğalınadək fəaliyyəti dövründə Əmək Müfəttişliyi tərəfindən nazirliyə təqdim edilən 1537 şikayətdən 922-si fəhlələrin xeyrinə həll edilmiş, 145-nə rədd cavabı verilmiş, 14-ü məhkəməyə göndərilmiş, 456-sı isə həll olunmamış qalmışdır.

AXC Parlamentinin 7 dekabr 1918-ci il tarixli "Fəhlə məsələsi haqqında" qərarında əmək qabiliyyətini tam və ya qismən itirdikdə fəhlələrə sığorta verilməsi müəyyən edilmişdir.

1919-cu il oktyabrın 1-dən fəaliyyətə başlayan Münasibə məsələləri şöbəsi Əmək Müfəttişliyinə bilavasitə rəhbərlik edən orqan idi, qüvvədə olan qanunvericiliyin tələblərinə uyğun şəkildə iş verənlərlə (işəgötürənlərlə, sahibkarlarla) işə götürülənlər (işçilər) arasında yaşanan münaqişələrə və onların həllinə nəzarət edirdi.

Əmək Müfəttişliyi şöbəsindən başqa, bütün şöbələrin kargüzarlıq sənədləri ümumi şöbədə cəmləşmişdi. Nazirliyin hazırladığı kollektiv müqavilə, bəzi əlavələr və dəyişikliklərlə, Nazirlər Şurası tərəfindən təsdiq olunmuşdu.

Nazirlik mədənlərdə məhkəmələrin təşkili barədə qərar layihəsi, həmkarlar ittifaqı və zavod komitələri haqqında işə təlimatlar hazırlayırdı.

Cümhuriyyət dövründə fəhlə (işçi) məsələsi

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövrünün ən mürəkkəb məsələlərindən biri aqrar məsələ idisə, digəri fəhlə (işçi) məsələsi idi və bunların hər ikisi söz-ügedən qısa tarixi dövrdə öz rəşional həllini tapa bilmədi. Bu isə həm Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentinin, həm də milli hökumətin fəaliyyəti ilə bağlı əhali arasında ciddi narazılıqlar yaratdı. Hökumətə müxalif qüvvələr (əsasən də parlamentin Sosialistlər fraksiyası) bu məqamdan hər fürsətdə yararlanaraq, sadə xalq arasında AXC hakimiyyətinə qarşı geniş təbliğata girişdi, get-gedə artan narazılıq dalğası böyüyüb, tətil və nümayişlərin təşkilinə yol açdı.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Hökuməti 1918-ci il sentyabrın 17-də Gəncədən Bakıya köçdükdən sonra, oktyabrın 1-də Bakı Xalq Komissarları Sovetinin neft sənayesinin milliləşdirilməsi barədə qəbul etdiyi dekret və sərəncamları ləğv elədi. Bütün neft sənayesi müəssisələri və onların hazır məhsulları keçmiş sahiblərinə qaytarıldı. Sənaye müəssisələri üzərində xüsusi mülkiyyət hüququnun bərpa edilməsi fəhlələr arasında narazılığa səbəb oldu.

1918-ci il dekabrın 7-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamenti fəaliyyətə başladığı zaman Fətəli xan Xoyskinin (1875 - 1920) müvəqqəti hökuməti Parlament qarşısında istefa verdi. Dekabrın 10-da Parlamentin ikinci iclasında ayrı-ayrı fraksiyalar Hökumətin fəaliyyəti ilə bağlı öz partiyalarının bəyannamələrini elan etdilər. İlk olaraq, ən iri fraksiya sayılan "Müsavət"-in bəyannaməsi ilə həmin fraksiyanın rəhbəri, "Müsavət" partiyasının sədri Məhəmməd Əmin Rəsulzadə (1884 - 1955) çıxış etdi. O, "Müsavət" partiyasının proqramında daha geniş yer almış "Torpaq məsələsi" və "İşçi məsələsi" barədə iclas iştirakçılarına geniş məlumat verdi. "Müsavət" partiyasının bəyannaməsində göstərilirdi ki, fəhlələri ağır, məşəqqətli zəhmətdən qurtarmaq üçün hər bir mizdur, qulluqçu, əmələ və fəhlənin iş günü 8 saatdan artıq olmamalı, onlara kişi və qadınlarından asılı olmayaraq, qanunla həftədə 24 saatlıq istirahət günü müəyyənləşdirilməlidir. 16 yaşına qədər uşaqların işləməsi qadağan olunmalı, 16 -18 yaşlı uşaqlar gündə yalnız 6 saat işləməlidirlər. Qadınların sağlamlığa zərərli işlərdə çalışması qadağan edilməli, hamilə qadınlar doğuşdan 4 həftə qabaq və 6 həftə sonra, həm də əmək haqları saxlanılmaq şərtiylə, işdən azad olunmalıdırlar. Qadınların işlədiyi fabrik və zavodların yanında südəmə uşaqlar üçün körpələr evi yaradılmalı, uşaq əmizdirən ana hər 3 saatdan bir yarım

saatlığına işdən azad edilməlidir. İş qabiliyyətini tamamilə və ya qismən itirmiş fəhlələr üçün sərmayədarlardan alınan vergi hesabına dövlət tərəfindən xüsusi sığorta fondu yaradılmalı və onlara əmək haqqı nağd şəkildə ödənilməlidir. Emalatxanalarda, fabrik və zavodlarda fəhlə əməyindən istifadəyə nəzarət məqsədilə müfəttişlər təyin edilməlidir. Sahibkarlar tərəfindən fəhlələrin yaşayışı üçün ayrılmış evlərin və iş yerlərinin onların sağlamlığına uyğun olmasına işgötürənlərdən hər hansı asılılığı olmayan səhiyyə orqanlarının nəzarəti təmin edilməli, əmək qanunlarını pozan sahibkarlar cəza-yet məsuliyyətinə cəlb olunmalıdırlar. Hər bir emalatxana, fabrik və zavodda yarısı sahibkarlardan, yarısı isə fəhlələrdən ibarət xüsusi komissiyalar yaradılmalıdır və s.

Həmin iclasda Sosialistlər fraksiyasının aqrar və fəhlə məsələsinə dair hazırladığı proqram barədə Aslan bəy Səfərkürski, Əkbər ağa Şeyxülislamov və Əhməd bəy Pepinov çıxış etdilər. Onlar torpaq və fəhlə məsələsinin həllində qonşu Sovet Rusiyasının təcrübəsindən yararlanmağı məsləhət gördülər. "İttihad" fraksiyasının rəhbəri Qarabəy Qarabəyov isə öz çıxışında onların partiyasının fəhlə məsələsinə münasibətindən bəhs edərkən dedi: "...Partiyamız geniş bir dairədə fəhlələrin səadətini təmin etməyə səy edəcəkdir. Yalnız iş və sənaye aləmində anarxiya və keyfi-mayəşəyə meydan verməmək üçün sərmayə ilə cəmiyyət miyanında vəqə olan mübarizənin qanun üsuluna tabe olmasını tələb edir".

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentində yaranmış qarışıq siyasi şəraitdən istifadə edən Sosialistlər fraksiyası tez-tez Cümhuriyyət Hökumətinin həyata keçirdiyi bu və ya digər siyasətə qarşı çıxır, çox vaxt isə fəhlə məsələsinin həlli ilə bağlı müzakirələrdən hökumətə qarşı təzyiq vasitəsi kimi istifadə edirdi. Digər tərəfdən, məhz Rusiya bolşeviklərinin dəstəyi ilə Azərbaycanda, xüsusilə də Bakıda tez-tez fəhlə tətilləri keçirilirdi. Parlamentin elə iclası olmurdu ki, orada Sosialistlər fraksiyasının nümayəndələri fəhlə və ya torpaq məsələsini qaldırmasınlar. Hətta axırda vəziyyət o yerə çatdı ki,

1919-cu il mayın 6-da keçirilən Parlament iclasında gündəlikdə duran məsələlər təxirə salındı və həmin gün Bakıda keçirilən ümumbakı fəhlə tətili barədə məsələ müzakirəyə çıxarıldı.

Bu barədə ilk olaraq çıxış edən Məhəmməd Əmin Rəsulzadə dedi:

"Bu tətili elan edən fəhlə konfransı adından sui-istifadə edən təşkilatdır. Onlar bu tətillin məqsədinin iqtisadi tətillə olduğunu deyirlərsə də, fəqət onların məqsədlərinin nədən ibarət olduğu kimsədən ötrü gizli deyil".

Parlamentin həmin iclasında Hökumət adından çıxış edən baş nazir Nəsim bəy Yusifbəyli bəyan etdi ki, bu tətillər iqtisadi tətillər deyil, Hökumətə qarşı yönəldilmiş sırf siyasi tətillərdir. Tətillin təşkilatçıları "hər vasitə ilə Azərbaycanı Rusiyaya ilhaq etmək istəyirlər".

Sənaye müəssisələri üzərində xüsusi mülkiyyət hüququnun saxlanması Cümhuriyyət Hökumətinə və Parlamentinə fəhlə məsələsində köklü dəyişikliklər həyata keçirməyə imkan vermirdi. Bu vəziyyətdən istifadə edən Sosialistlər fraksiyası fürsət düşən kimi məsələ qaldırır, onların həll olunmamasını əsas götürərək, fəhlələr arasında açıq və gizli təbliğat aparır, onları tətillə və nümayişlər keçirməyə təhrik edirdi. Sovet Rusiyasında torpağın və sənaye müəssisələrinin milliləşdirildiyi, onların əvəzsiz olaraq fəhlə və kəndlilərə verildiyi haqda təbliğatla Sosialistlər fraksiyası Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentinə və Hökumətinə qarşı pozuculuq siyasəti yeridir, Azərbaycanın nicatının

yalnız Sovet Rusiyası ilə birləşməkdə olduğunu açıq və gizli şəkildə təbliğ edirdilər.

Bu yolla onlar Sovet Rusiyasının ölkəyə müdaxiləsi üçün daxildə əlverişli şərtlər və münbit zəmin hazırlayırdılar.

Elə rusiyapərəst müxalifətin ölkədə apardığı məqsədyönlü pozuculuq siyasəti nəticəsində 1920-ci il aprelin 27-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Sovet Rusiyasından göndərilən 11-ci Qızıl Ordu tərəfindən az müddətdə işğal olundu.

Fəhlə məsələsinə dair Məşvərət Şurası

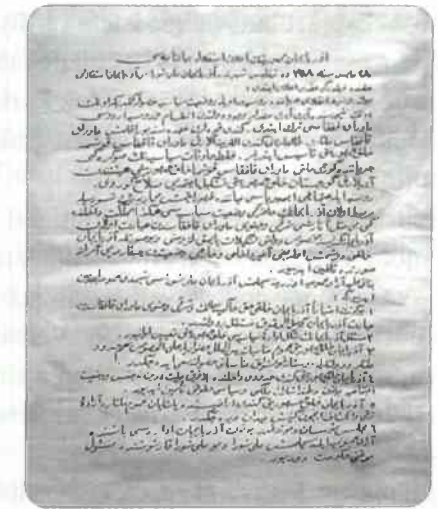
Əmək Nazirliyi nəzdində yaradılmış xüsusi qurum olan Fəhlə məsələsinə dair Məşvərət Şurası Azərbaycan Parlamentinin 1919-cu il 10 mart tarixli qanunu əsasında təsis olunmuşdu. Əmək nazirinin sədrlik etdiyi bu şura əməyin mühafizəsi, fəhlə və sahibkarlar arasında münasibətlərin tənzimlənməsi məsələlərini nəzarətdə saxlayırdı. Əmək nazirinin sədrlik etdiyi Şuranın 10 üzvündən 5-i fəhlə, qalan 5 nəfəri isə müəssisə sahibi idi. Qurum üzvlüyünə namizədlər əmək naziri tərəfindən ticarət-sənaye müəssisələrindən və fəhlə təşkilatlarından dəvət olunurdular.

Şura sədri fəhlə müfəttişliyinin və mədən nəzarətinin nümayəndələrini, habelə digər məlumatlı şəxsləri məşvərətçi səs sahibi kimi öz iclaslarına dəvət edə bilirdi. İclaslar müntəzəm xarakter daşıyırdı, ehtiyac yaranandan-yaranana şura sədri tərəfindən çağırılırdı. Qurumun müzakirəsinə çıxarılan, yəni gündəlikdəki məsələlər də əmək naziri ilə razılıq əsasında seçilirdi, müzakirələrin reqlamentini də o, təyin edirdi. Əmək naziri öz səlahiyyət və vəzifələrinin icrasını qismən və ya bütünlüklə xüsusi nümayəndəsinə həvalə edə bilirdi.

Məşvərət şurasına əməyin mühafizəsi və zəhmətkeşlərin maddi rifah halının yaxşılaşdırılmasına xidmət edən mövcud qanunların icrasına nəzarət hüququ verilmişdi.

Şuranın müvəqqəti nizamnaməsində deyilirdi: "Əmək nazirinin sədrliyi ilə fəaliyyət göstərəcək bu orqan "istər əməyin mühafizəsi, istərsə də əmək şə-

AXC-nin İstiqlal Bəyannaməsinin orijinal mətni

raitə və zəhmətkeş siniflərin məişətinin yaxşılaşdırılmasına yönələn məsələlərlə bağlı mövcud qanunların dəqiq icrası üzrə tədbirlərin ilkin müzakirəsi məqsədilə təsis edilmişdir".

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə əmək nazirləri

Əkbər ağa İbrahim oğlu Şeyxülislamov (1891 - 1961) - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin tanınmış ictimai və siyasi xadimidir.

O, İrəvan şəhərində anadan olmuşdur. Orta təhsilini İrəvan gimnaziyasında başa vurduqdan sonra 1912-ci ildə Peterburq Yol Mühəndisliyi İnstitutuna daxil olmuşdur. 1917-ci ildə Rusiyada Fevral burjuva inqilabı baş verəndə o, təhsilini başa vursa da, ali məktəb diplomunu almadan vətənə qayıdır.

1918-ci ilin fevralında Ə. Şeyxülislamov Zaqafqaziya Seyminin üzvü seçilir. O, həmin il fevralın 28-də seym tərəfindən təsdiq olunmuş müsəlman fraksiyasının tərkibindəki "Hümmət" (menşevik) partiyasına daxil idi. Ə. Şeyxülislamov Zaqafqaziya Seymi tərəfindən Türkiyə hökuməti ilə sülh danışıqları aparmaq üçün 1918-ci il martın 1-də yaradılmış nümayəndə heyətinin üzvü olub. O, həmçinin Zaqafqaziya hökumətində daxili işlər nazirinin müavini vəzifəsini icra edib. Azərbaycan Xalq

Cümhuriyyəti elan olunanda Ə.Şeyxülislamov bir tərəf F.Xoyskinin təşkil etdiyi birinci kabinetdə torpaq və əmək naziri vəzifəsini tutmuşdur. Həmin il iyunun 17-də kabinet bütövlükdə istefa verdiyi üçün o da öz nazir portfelini itirir. 1918-ci il dekabrın 7-də Bakıda öz işinə başlayan Azərbaycan Parlamentinə üzv seçilir və təmsil etdiyi Sosialist fraksiyası adından nitq də söyləyir.

Ə.Şeyxülislamov görkəmli siyasi və ictimai xadim Əlimərdanbəy Topçubaşovun (1862 - 1934) rəhbərlik etdiyi AXC nümayəndə heyəti tərkibində 1919-cu ilin martında Parisdə keçirilən Versal sülh konfransının işində iştirak edir. O, ötən əsrin 20-ci illərində II İnternasionalın Parisdəki azərbaycanlı üzvü olur.

1961-ci il martın 2-də vəfat edən Ə.Şeyxülislamov Paris yaxınlığındakı müsəlman qəbiristanlığında dəfn olunmuşdur.

Aslan bəy Ağalar bəy oğlu Səfikürdski (1881 - 1937) - Zaqafqaziya Seyminin və AXC Parlamentinin üzvüdür.

O, 1881-ci ildə Gəncə qəzasının Səfikürd kəndində (indiki Goranboy bölgəsi) anadan olub. Orta təhsilini Gəncədə alıb, 1901-ci ildə Narkov Universitetinin hüquq fakültəsinə qəbul olunub. 1902-ci ildə öz xahişi ilə Sankt-Peterburq universitetinə köçürülüb, orada inqilabi tətillərə qoşulduğu üçün 1903-cü ildə yarım il müddətinə təhsilinə ara verib. 1904-cü ilin yanvarında universitetə bərpa edilib və 1907-ci ildə diplomlu mütəxəssis kimi Gəncəyə qayıdıb. Qısa müddətdə Gəncə "Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyəti"nin rəhbərlərindən biri seçilib, on il boyu ixtisası üzrə Gəncə və Şuşa şəhərlərindəki dövlət qurumlarında çalışıb.

Azərbaycanın rəsmi nümayəndəsi kimi o, Rusiya imperiyasında məskunlaşan qeyri-rus millətlərin 1917-ci ildə Kiyevdə keçirilən qurultayında iştirak edib və öz çıxışında Azərbaycana milli muxtariyyət verilməsi təklifini ilk dəfə irəli sürüb.

1917-ci ilin noyabrında Tiflisdə keçirilən Zaqafqaziyanın siyasi partiya və ictimai təşkilatları nümayəndələrinin konfransında iştirak edib.

O, Rusiya Müəssislər Məclisinin (Dövlət Duma-

sının), Zaqafqaziya Seyminin Müsəlman Fraksiyasının, sonra isə Azərbaycan Milli Şurasının üzvü olub. Seymin Müsəlman sosialistləri blokunun lideri kimi A.Səfikürdski Bakıda 31 mart 1918-ci il tarixdə müsəlman əhaliyə qarşı vəhşiliklərin dərhal dayandırılmasını tələb etmişdi.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Milli Şuranın qarşıya qoyduğu məqsəd və vəzifələri Zaqafqaziyanın müsəlman əhalisinə izah etmək üçün yerləre nümayəndələr göndərmək qərarı alındı. Bu nümayəndələr içərisində A.Səfikürdski də vardı.

Aslan bəy 1918-ci il dekabrın 7-də Bakıda fəaliyyətə başlayan Azərbaycan Parlamentinə üzv seçildi. O, AXC-nin Fətəli xan Xoyskinin başçılıq etdiyi üçüncü koalisiya hökuməti kabinetində (26.12.1918) Poçt, teleqraf və əmək naziri təyin olundu. Üçüncü hökumət fəhlələrin ağır iş rejimi və sosial vəziyyətini nəzərə alaraq əmək haqlarının, müavinətlərin artırılması, əmək münasibətlərinin rəsmiləşdirilməsi və s. ilə bağlı bir sıra tədbirlər həyata keçirmişdir. Parlamentin 21 yanvar 1919-cu il tarixli qərarı ilə Xalq Cümhuriyyəti Hökumətində əmək münasibətləri və bununla bağlı digər məsələləri tənzimləmək məqsədilə Əmək Nazirliyi təsis olundu. İcra və nəzarətedici səlahiyyət əldə edən Əmək Nazirliyi 1919-cu il yanvarın 25-də fəhlələrin əməyinin mühafizəsi və məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması məqsədilə xüsusi müşavirə keçirdi. Müşavirədə tərəflərin bərabər təmsil olunması şərti ilə, fəhlə və müəssisə sahibləri daxil olmaqla 19 nəfərdən ibarət xüsusi komissiya yaradılması qərara alındı. Yanvarın 26-da isə nazirlik kollektiv müqavilənin şərtlərində bir sıra dəyişikliklər edilməsi barədə qərar verdi.

Hökumətin fəaliyyəti fəhlə qanunvericiliyinin formalaşdırılmasına, fəhlə və sahibkarlar arasında münasibətlərin tənzimlənməsinə, əməyin mühafizəsi və zəhmətkeşlərin maddi vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmişdi. Üçüncü hökumətin fəaliyyəti ərzində fəhlə və qulluqçuların sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması məqsədilə konkret qərarlar qəbul edilmişdi.

1919-cu ilin martında F.Xoyskinin kabineti istefaya çıxınca tutduğu vəzifəni tərk edən A.Səfi-

kürdski aprelin 14-də Nəsim bəy Yusifbəylinin (1881 - 1920) az sonra təşkil etdiyi dördüncü hökumət kabinetində Ədliyyə və əmək naziri təyin olunub.

Sözgedən dövrdə inflyasiya ilə əlaqədar olaraq müavinət və əmək haqlarının artırılması hökumətin sosial siyasətinin mühüm istiqamətini təşkil edirdi. Elə bu məqsədlə Parlament Dəmir Yol Nazirliyinin xətti üzrə dəmir yollarında xidmət etmiş şəxslərin xidmət illərindən sonrakı təminatı haqqında Əsasnaməni, habelə hökumət qulluqçuları və ibtidai məktəb müəllimlərinin əmək haqlarının artırılması, yaşayış minimumunun qaldırılması haqqında qanunları qəbul etmişdir. Dördüncü hökumətin fəaliyyəti dövründə qaçqınların problemlərinin həllinə aid bir sıra qanun və qərarlar da qəbul olunmuşdur.

Onun göstərişi ilə Azərbaycanda ilk dəfə Ədliyyə Nazirliyinin fəaliyyətində ciddi islahatlar aparılıb və hüquq elmi üzrə mükəmməl kitabxana qurulub.

Azərbaycan həbsxanalarının və məbusların acınacaqlı şəraiti də A.Səfikürdskini dərindən narahat edirdi. Bu məsələləri yoluna qoymaq üçün o, həbsxanaların Daxili İşlər Nazirliyinin tabeliyindən alınıb, Ədliyyə Nazirliyinə verilməsini, həbsxanalara nəzarət üçün xüsusi şöbənin - Həbsxana İnspeksiyaşının yaradılmasını zəruri sayırdı. Parlament onun təklifləri əsasında "Həbsxana müfəttişliyi haqqında" qanunu qəbul etmişdi.

O, respublikanın müxtəlif nazirlik, idarə və təşkilatlarında, ayrı-ayrı müəssisələrində israfçılıqla mübarizəni gücləndirmək, rüşvətxorluq hallarını aradan qaldırmaq, qanun pozuntularının qarşısını almaq məqsədilə ciddi tədbirlər həyata keçirib. Onun təklifi ilə qısa bir müddətdə mənfə hallara qarşı mübarizəni gücləndirmək üçün 27 iyul 1919-cu ildə müstəqil orqan - xüsusi Təftiş İstintaq Komissiyası yaradılıb.

O, 1937-ci ildə Bakıda ağır xəstəlikdən vəfat etmişdir.

Əhməd bəy Ömər oğlu Pepinov - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin və Qazaxıstan SSR-in ictimai-siyasi və dövlət xadimidir.

Azərbaycan Milli Şurasının, sonralar isə Azər-

baycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentinin üzvü və katibi, 5-ci hökumət kabinetində Əmək və əkinçilik naziri olmuşdur. O, 1893-cü ildə Ahıska'nın Axalkələk şəhərində doğulmuşdur. Tiflis gimnaziyasını bitirəndən sonra 1913-cü ildə Moskva Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olmuş, buna paralel şəkildə iqtisadiyyat fakültəsində də oxumuşdur. Təhsil illərində "Azərbaycan Həmyerlilər Təşkilatı"nın rəhbərlərindən biri olmuş, "Açıq söz" qəzeti üçün məqalələr yazmış, tələbələrin "Azərbaycan etnoqrafik konsert gecələri"ndə və digər mədəni tədbirlərdə yaxından iştirak etmişdir.

1918-ci ildə ali təhsilini başa vuraraq Bakıya qaçıb Pepinov Cənubi Qafqazda baş verən siyasi hadisələrə fəal surətdə qoşulmuş, Zaqafqaziya Seyminin Müsəlman fraksiyasına üzv seçilmişdir. Azərbaycan Milli Şurasının, sonra isə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentinin üzvü və katibi vəzifələrini icra etmişdir.

Ə.Pepinov parlamentin fəaliyyətində yaxından iştirak etmiş, bir sıra mühüm məsələlərin, o cümlədən Antanta dövlətləri, Gürcüstan və Ermənistanla münasibətlərin, "Denikin təhlükəsi"nin müzakirəsində təmsil etdiyi sosialistlər fraksiyası adından çıxış etmiş, bir sıra qanun layihələrinin, o cümlədən parlamentin 1919-cu il oktyabrın 20-də qəbul etdiyi "Nəşrlər istehsalı haqqında" qanununun hazırlanmasında bilavasitə iştirak etmişdir. Pepinov Azərbaycan Müəssislər Məclisinə seçkilər üzrə komissiyanın sədr müavini (sədri M.Ə.Rəsulzadə idi) seçilmişdir. Lakin "Hümmət" partiyasının üzvü kimi, müəyyən siyasi və iqtisadi məsələlərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin mövqeyinə qarşı çıxmış və onun fəaliyyətini kəskin tənqid etmişdir. Nəsim bəy Yusifbəylinin təşkil etdiyi ikinci, Cümhuriyyətin isə sayca beşinci hökumət kabinetində (24 dekabr 1919 - 30 mart 1920) Pepinov Əmək və əkinçilik naziri idi. 1919-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin təşkilində yaxından iştirak edən Pepinov Parlamentdə bu məsələ ilə bağlı müzakirələrin sürətləndirilməsinə və universitetin açılması üçün gərəkli pul vəsaitinin ayrılmasına böyük əmək sərf etmişdir. Cümhuriyyət dövründə Bakıda təntənəli "Türk gecələri" konsertinin və digər müsabiqə-

lərin təşkili də Pepinovun adı ilə bağlıdır.

İşğalçı 11-ci Qızıl Ordunun Bakıya gözlənilən yürüşünü ləngitmək məqsədilə 1920-ci il aprelin əvvəllərində Pepinov Parlamentin digər üzvü Rəhim bəy Vəkilov ilə birgə qarşı tərəflə danışıqlar aparmaq üçün Qroznı şəhərinə göndərilir. Aprel işğalından sonra Bakıya qayıdan Pepinov Azərbaycanda mədəni-maarif və nəşriyyat işlərinə rəhbərlik etmişdir. 20-ci illərin dövrü mətbuatında o, “Əhməd Cövdət” imzasıyla xeyli məqalə dərc etdirir. Doğma vətəninə vaxtaşırı təqiblərlə üzləşən Pepinov 1930-cu ildə Rusiyanın Ulyanovsk şəhərinə köçməyə məcbur olur, 1934-cü ildə isə Alma-Ataya (indiki Almatı) köçür, Qazaxıstan SSR-in maarif nazirinin müavini vəzifəsində işləyir.

1938-ci ildə o, siyasi-ideoloji repressiyaya məruz qalaraq, dünyasını dəyişir...

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illik yubileyi haqqında imzaladığı 16 may 2017-ci il tarixli Sərəncamda vurğulanır: “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti daim sülhsevər siyasət apararaq bütün dövlətlərlə qarşılıqlı əməkdaşlıq əlaqələri yaratmağa və bir-birinin hüquqlarına hörmət prinsipləri əsasında münasibətlər qurmağa cəhd göstərirdi. Dünya birliyi tərəfindən tanınmış Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyəti sayəsində Azərbaycanın beynəlxalq hüququn subyekti olması 1920-ci ilin aprel ayındakı bolşevik işğalından sonra Azərbaycanın bir dövlət kimi dünyanın siyasi xəritəsindən silinməsinin qarşısını aldı.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti təcavüzə məruz qaldığı üçün qarşıya qoyduğu məqsədlərə tam müvəffəq ola bilmədən süquta uğrasa da, onun şüurlarda bərqərar etdiyi müstəqillik ideyası unudulmadı. Azərbaycan xalqı ötən dövr ərzində milli dövlətçilik atributlarının bir çoxunu qoruyub saxlaya bildi.

Ümummillî lider Heydər Əliyevin respublikada

uğurla gerçəkləşdirdiyi siyasət xalqımızın tarixi-mədəni yaddaşını özünə qaytararaq milli mənlilik şüurunun inkişaf etdirdi, azərbaycançılıq məfkurəsi işığında müstəqillik arzularının güclənməsi və yaxın gələcəkdə yenidən həqiqətə çevrilməsinə zəmin yaratdı.

Dövlət müstəqilliyinin bərpasına nail olarkən müasir Azərbaycan Respublikası özünün qədim dövlətçilik ənənələrinə sadıq qaldığını göstərdi. Xüsusilə Ula öndərimiz Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri sayəsində müasir müstəqil Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin siyasi və mədəni varisi olmaqla onun üçrəngli bayrağını, gerbini, himnini qəbul etdi. Xalqımız Cümhuriyyətin istiqlalını dünyaya yaydığı 28 May gününü həmin vaxtdan Respublika Günü olaraq təntənə ilə qeyd edir”.

Müasir dövr dövlətçilik tariximizdə yeni və şanlı bir səhifə açan, azadlıq və müstəqillik ideallarına bağlılığımızı, demokratik və dünyəvi dəyərlərə sdaqatimizi bütün dünyaya sübut edən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illik yubileyi münasibəti ilə “Sosial Həyat” jurnalının yaradıcı heyəti bütün oxucuları bu əlamətdar ildönümü münasibəti ilə ürəkdən təbrik edir, onlara cansağlığı, şəxsi səadət, ölkəmizin yüksəlişi və xalqımızın rifahı naminə fəaliyyətlərində onlara yeni-yeni uğurlar diləyir.

Hazırladı: Azad Yaşar